

1541 óta, amikor Budavár eleste után az erdélyi fejedelemség lett a magyar királyság történeti hivatásának örökösévé, Erdély történeti életének egyik leghatalmasabb erőtényezője a magyar iskola. Az önálló állami életre kényszerült Erdély másfélszázadon át központja volt a magyar szellemi életnek. Fejedelmei a régi nagy királyokra emlékeztető politikai művészettel kormányozták népüket két világhatalom törekvéseinek ütközőpontján s ebben a mozgalmas és viszontagságos időszakban is módot találtak a magyar művelődés fejlesztésére. Udvarukban lelt menedéket a Buda bukásával hontalanná vált renaissance-művészet és humanista-tudomány. Céltudatos művelődéspolitikájuk eredményeként Erdélyben virágzott fel a katolikus és protestáns iskola. Báthory István egyeteme, Bethlen Gábor főiskolája, a liceumok, kollégiumok, akadémiák és városi népiskolák hosszú sora megannyi erős vára lett a magyar szellemiségnek. Nevelőmunkájuk nyomán kelt életre és terebélyesedett ki az egyetemes magyar művelődést annyi új színnel és igaz értékkel gazdagító erdélyi szellemiség, az erdélyi magyarság nemzeti érzésének és erdélyi öntudatának éltető forrása.

Ez az izig-vérig magyar és mégis sajátosan erdélyi szellem nyilatkozott meg most száz év előtt az önálló állami léttel együtt elhanyaglott egyetemi gondolat újjáéledése s majd megvalósulása alkalmával. Ez jutott kifejezésre a tudományt oly kiváló egyéniségekkel és jelentős eredményekkel gyarapító Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem félszázados működésében is. Nem csodálhatjuk, hogy a magyarság elszorvasztására törekvő idegen hatalom Erdély birtokbavétele után magyarságunknak ezt az erős várát igyekezett elsőnek megvívni s az erdélyi lélektől idegen keleti szellem átültetésével kísérelte meg a magyar tudás és magyar

érzés legbővebben buzgó forrását betemetni. Az egyetemen hűszesztendőre idegen szó és idegen szellem lett úrrá. A kísérlet mégis kudarcba fulladt, mert a magyar szellem továbbélt az üldözött magyar középiskolákban s az onnét kikerült ifjaknak a lelkében, hogy Kolozsvár hazatérte után diadalmasan vonuljon be újra a régi egyetemi hajlékba.

Kolozsvár magyar egyetemén hathéttel a magyar honvédség bevonulása után megindult a nevelőmunka és a tudományos kutatás a kor igényeinek megfelelő új szellemben, de a régi nyomokon, jeles régi tanárok, kiváló magyar tudósok nyomdokán. Ezeknek a régi nagyoknak állít emléket s az erdélyi művelődés maradandó értékeit kívánja ismertetni az Erdélyi Tudományos Intézet e kiadványával.

Erdély magyar egyetemének tanárain és tanítványain műlik, hogy a magyar művelődésnek e munkában feltárt gazdag fejezeteiből okulást merítve, tovább gyarapítsák az erdélyi magyar lélek kincseit.

Az 1941. év Karácsonyán.

HÓMAN BALINT